

МИЛАН ЂОКОВИЋ

СЛЕДБЕНИЦИ ВУКА КАРАЏИЋА У ДРАГАЧЕВУ

На тле Драгачева долазили су, живот његових становника истраживали или су о њему писали великани српске културе, попут Вука Караџића, Јоакима Вујића, Милана Ђ. Милићевића и других. И Вујић, и Вук Караџић боравили су у овом крају, проучавали знамења прошлости, богатали ризнице наше културе.

У Вуковим књигама је и песма „Бој на Косову“, у којој се, поред осталог, каже:

*„Таман војска табор учинила,
Док ето ти Дијете Лауша,
И он води три хиљаде војске.
Над Лаушом посестрима виле,
Вијају се небу под облаке,
Златне стреле носе у рукама,
Те гађају орла под облаком!“¹*

Дијете Лауш из Лопаша у Драгачеву предводио је ратнике у боју на Косову 1389. године. Сама песма „Бој на Косову“ сведочи да је Вук Караџић имао сараднике из Драгачева, али су њихова имена

остала непозната. Касније, Вук ће у Драгачеву имати бројне следбенике.

У својим „Путешествијима...“ Јоаким Вујић је дао и понешто од народног блага Драгачева — урезе и натписе по зидовима и иконама цркава и манастира, чији су аутори незнани црнорисци, критори, иконописци и неимари манастира и цркава.²

Касније, истраживачи нису наставили Вујићевим, већ Вуковим трагом.

Када, данас, истраживач почне да трага за њима, дође до закључка да их има доста и да су за собом оставили значајна остварења.

Један од њих био је и народни трибун Ранко Тајсић (1843 — 1903) из Пухова, који је у свој дневник и своје говоре у Народној скупштини Србије уткивао народне мудрости. Описивао је и народни живот, обичаје и обреде, али указивао и на искуства народне медицине. У својим беседама овај даровити говорник посебно се служио пословицама и изрекама са тананих источника народне душе.³

Угледајући се на оца Ранка, и његов син Милисав Тајсић, такође народни посланик, писао је дневник и у њега уносио пословице и народне мудрости, а посебно су лепо описи народног живота у Драгачеву од 1900. до 1944. године.⁴

Слично је радио и свештеник Урош Оцокољић из Каоне, који је у време изгнанства у Нежидеру (Мађарска) у току првог светског рата писао приповетке и записе о Драгачеву и Драгачевцима, спомињући народне обичаје, обреде и веровања.⁵ Ово је чинио у својим „Берданима“ и књижевник Доброслав Ружић, родом из Негришора, знаменита личност Србије у другој половини XIX века, нарочито у култури и јавном животу.⁶ Гучанин Милан Ђ. Станић (1848 — 1922), наставник Ратарске школе у Краљеву, свештеник и намесник жички, добио је назив „Драгачевски Вук Караџић“. Он је сакупљао народне песме и другу етнографску грађу по Драгачеву, око Чачка и по Старом Влаху. Од 1869. до 1875. године објављивао је народни календар „Драгачевац“ (за године 1870, 1871. и 1873), али и књиге српских народних песама и приповедака. Његов живот и рад још нису проучени.⁷

У свом „Родослову“, чији рукопис чувају његови потомци, народне обичаје и живот народа описивао је, пред крај XIX века, и Тодор Стојановић, земљоделац и радикалски првак из Драгојевца. Овај рукопис још није обрађен, нити је нашао издавача.⁸

Да су још неки „земљоделци“ и „пољоделци“ прикупљали народно благо, сведочи и једна сачувана бележница Милије Ракићевића (око 1888 — 1924) из Губереваца, у којој је више песама, забележених на самом почетку XX века. Занимљиво је да је Ракићевић правио и мелографске записе песама, с тим што је висину тонова појединих арија бележио косим цртицама и тако стварао неки свој нотни систем.⁹ И његов брат, Илија Ракићевић, који је живео четири и по деценије дуже, бележио је народне песме и мудрости. Знао је велики број легенди, народних предања и завештања. У својој богатој архиви чувао је више десетина војничких писама и дописница које је добио на Солунском фронту, и из којих се може проучавати живот војника на положајима.¹⁰

Готово је сигурно да се о Драгачеву не може писати без извора из књига свештеника Милисава Д. Протића Гучанина, који је умро 1980. године. Међу његовим књигама нарочито се издвајају монографије „Драгачево и његови славни синови“¹¹ и „Трнавски мученици“.¹² У њима је доста народних предања, песама, пословица, загонетки, епитафа са споменика. Сакупио је обимну праћу не само за своје књиге. Доста сакупљеног објавио је у „Чачанском гласу“, „Расковнику“, али и другим гласилима. У рукопису су му остале „Јеличанке“, народне песме и пословице.

Међу старим Драгачевцима, заслужним за сачувана казивања о народним обичајима и веровањима, спомиње се и Јеврем Обренић, који се у новинама потписивао и са псеудонимом Диоген. Овај Драгачевац, сарадник Васе Пелагића и Драгише Јапчевића, био је неколико деценија општинска „мастиљара“ (писар), али и песник и дописник социјалистичких листова и часописа („Мостови“, „Занатлијски савез“, „Чачански глас“ и други). Писао је, поред осталог, и о народном животу, обичајима и обредима, старим занатима и занатлијама све до смрти — 1946. године. Сахрањен је у родном селу Пшванику, а његови рукописи су растурени.

Један од најнеобичнијих надимака имао је Младен Протић — звали су га Небеска сила. Овај агроном, родом из Гуче, био је почетком XX века окружни економ у Чачку. У време првог светског рата писао је необичан дневник, који још није објављен, а садржи, као и неки други Протићеви рукописи, примере народних обичаја и посебно, народне анегдоте и шале. Њих је користио и у алегоричним текстовима, које је после првог светског рата, уврштаивао у свој лист „Небеска сила“. Умро је 1946. године и сахрањен је у Гучи.¹³

Песника, приповедача, романисијера, новинара и етнологa Бранка В. Радичевића је драгачевски крај, из кога је пореклом његов отац, надахњивао за бројна књижевна дела. Захваљујући њему, сачуване су од заборава многе драгоцености из Драгачева: претакao их је у песме, приповетке, романе и филмове. За свој стваралачки рад добио је и Вукову награду. Без његове „Плаве линије живота“, не би се, вероватно, много знало о крајпуташима, којима је управо он и име дао. Да није било Радичевићеве помоћи, ко зна да ли би трубаство у Драгачеву и у Србији имало оно место које је добило у народној музици и народном стваралаштву уопште.¹⁴

Велике су заслуге још једног добитника Вукове награде, Драгољуба Д. Јовашевића, диригента, музиколога, композитора и музичког педагога из Чачка, за очување лепоте народних обичаја Драгачева, које је деценијама бележио, као што је ово чинио и по читавој западној Србији. Објавио је веће студије о ђурђевданским, божићним и петровданским обичајима, о паљењу „петровских“ лила, о невестинском обичају давања „презимена“, односно имена од миља сродницима свога изабраника. Сакупљао је и мелографску праћу о народним песмама, посебно партизанским. Студије је објављивао у Зборнику радова Народног музеја у Чачку, Ужичком зборнику, „Расовнику“, „Народном стваралаштву“, часописима „Промузыка“, „Музика“ и „Фолклор“, у бројним листовима и ревијама. Као музиколог, заслужан је и за афирмацију Драгачевског сабора трубача у Гучи.

Добитник Вукове награде је и Рајка Боројевић, Херцеговка, партизанска болничарка са опседнутог Краљева 1941. године, која је рат провела у Доњем Дубцу, у Драгачеву, где је бележила народне обичаје и, служећи се архаичним народним језиком, написала познату књигу „Из Дубца у свет“. Она је била и истакнути просветни подвижник, народни просветитељ. Оснивач је Драгачевске задруге жена, ткаља, чији је рукорад, са орнаментима фресака и старих народних тканица, познат и ван граница Југославије.¹⁵

Вуков следбеник је и Ника Никола Стојић, професор књижевности, самоуки вајар и резбар из Гуче. Више од две деценије сакупљао је народне песме, пословице, здравице, епитафе са споменика и народне обичаје у Драгачеву. Објавио је две књиге народних песама „Драгачевке“, а у трећој, сем песама, још и пословице, веровања, легенде и народне приповетке.¹⁶ Један је од осни-

вача Драгачевског сабора трубача, у чије је музичке садржаје уткивао и друге облике народног стваралаштва. Као клесар и резбар, проучавајући народно градитељство, посебно чесама крај путева, и сам је наставио да негује то народно умеће. У Ртима је, са клесаром Стевом Костићем из Гуче, подигао рабацијску чесму. Сарадник је Зборника радова народног музеја у Чачку, „Расковника“, „Чачанског гласа“, „Драгачевског трубача“ и других гласила. Добитник је Вукове награде као неуморни културни и просветни прегалац.

Ово високо признање није мимоишло ни Радојка Николића, професора књижевности из Чачка, иначе родом из драгачевских Зеока. Он је написао само једну, „Камену књигу предака“, и за њу добио Вукову награду. Ту су обрађени епитафи са споменика у западној Србији, а посебно у Драгачеву. Десет година походио је сеоска гробља и са њихових споменика преписивао све што је сматрао вредним. С том големом грађом, показао је како су самоуки чикиризи и песмопојци исписивали у камену историју Србије у последњих 150 година. Историју — саткану од буна и патњи, од ратова и туге, од притајене љубави и слободарства. Николић наставља да проучава „плаву народну пластику“ у овом делу Србије, али и протоколе умрлих по црквама и манастирима, са језгровитим белешкама пароха о узорцима смрти покојника и карактеристикама њиховог живота, што је уистину пионирски посао.¹⁷ И његов брат, Славо Николић, земљорадник у Зеокама, бележи народне песме, здравице, обичаје, пословице, шале и пошалице, а уједно и пише расковничарске стихове. Објавио је књигу стихова.¹⁸ У програмима Телевизије Београд и Радио-Београда он успешно презентује народно благо Драгачева.

Новинар и публицист Радован М. Маринковић из Чачка упоран је и истрајан Вуков следбеник: личи на њега по радишности, по трагачком заносу. Преко две деценије он сакупља по Драгачеву и околини Чачка легенде, народна предања и завештања, песме, примере народног говора, обичаје и епитафе са споменика. Поред песничких и историографских, објавио је и више књига које говоре о прошлости, народном животу, обичајима и предањима: „Јеличке легенде“ (1977), књижевно-етнографски записи „Стари драгачевски занати и занимања“ (1980), и монографија „Драгачево“, коју је написао са Томиславом Протићем и Јованом Радовановићем. Са Александром Хаџипоповићем проучавао је и обичајне норме народног права. У историографске списе уткива податке из

епитафа са споменика и другу етнографску грађу. Сарадник је бројних часописа, Зборника и листова.¹⁹

Предраг Раовић, новинар из Гуче, такође марљиво проучава народни живот Драгачева. Са Радованом М. Маринковићем, написао је књигу „Сабори трубача“, у којој је обрађен историјат трубаштва у Драгачеву и Драгачевског сабора сеоских трубача и народног стваралаштва у Гучи.²⁰

На занимљиву идеју дошао је и Драгачевац Радисав Недовић из Чачка, родом из Ртара. Подстакнут порукама из записа свога оца Светислава, учесника Вуковарског конгреса Партије и НОР-а, он је годинама трагао за подацима о својој породици. Тако је настао необичан родослов „Недовићи из Ртара“, са народним предањима и одабраним епитафима са надгробника и крајпуташа. Ову грађу користио је и за писање хронике родног села Ртара, у којој су, поред осталог, обрађени и сеоски народни занати.²¹

Две деценије марљивог рада Јована Пајовића, наставника у Каони, уродили су плодом 1981. године, када је штампана његова прва књига „Бисерје“, са одабраним драгачевским народним песмама и мелографским записима њихових мелодија, уз забелешку о казивачима и певачима. У последњих неколико година Пајовић је проучио и публиковао записе о сеоским занатима из Каоне и околине.²² Својевремено, у првој деценији Драгачевског сабора трубача, припремајући живописну драгачевску свадбу, он је бележио са точила грла Драгачеваца многе народне пеоме и потом их успешно презентовао јавности. Сарадник је више листова и часописа.

Историчар уметности Радомир Станић, директор Републичког завода за заштиту споменика културе у Београду, иначе родом из чачанске Трнаве, посебно је проучавао народно градитељство у Драгачеву, али и иконопис двојице самоуких сликара из средине XIX века, Јанка Михаиловића Молера из Негришора и његовог сина Сретена Протића Молеровића. Обавио је, тиме, пионирски посао у валоризацији споменичког наслеђа овог краја.

Дипломирани археолог Милена Икодиновић и историчар уметности Душанка Ранковић годинама су проучавале непокретне и покретне споменику културе Драгачева и, као кустоси Народног музеја у Чачку, своја открића публиковале у Зборнику радова ове установе. Ови радови основа су за проучавање културне историје народа на просторима око реке Белице и на падинама Овчара, Чермерна, Крстаца, Јелице и Голупца.

Од 1980. године старе драгачевске обичаје проучава и Невенка Бојовић, етнолог Народног музеја у Чачку. Своја открића показивала је и на запаженим изложбама у Гучи и Чачку — о народном везу и ткању, резбарству и дрводељству.

Епитафе са јавних споменика и спомен-обележја НОР-у у Драгачеву проучио је Милован Вуловић, историчар уметности и директор Народног музеја у Чачку.²³ Тако је настала књига „Знамења слободе“, која чека издавача.

Др Бошко Јовичић, неуропсихијатар у Чачку, пореклом из драгачевског села Граб, проучава болести у овом делу Србије, посебно душевне. Његова докторска дисертација са овом тематиком садржи обиље примера народних мудрости о здрављу и болестима.²⁴

Међу онима који последњих година трагају за бисерјем народног стваралаштва у Драгачеву издваја се и Радмила Мечанин, професор у Београду, родом из Котраже. Део својих открића публиковала је у „Расковнику“, „Политици“ и другим гласилима. И професор књижевности у Чачку Гроздана Комадинић, родом из Котраже, проучава народно ствараштво Драгачева, нарочито језик Котраже и околних села. Своје налазе публиковала је у часопису „Градац“ у Чачку.

Постигнућа Вукових следбеника из прошлости недовољно су још увек позната. Можда и нетрагом изгубљена. Али, све је више оних који иду њиховим траговима. Неки ово чине узгред, бавећи се другим научним дисциплинама, као др Крсто Росић из Београда, родом из Ртију (својевремено писао о кречарима), али и адвокат из Чачка Драгољуб М. Павловић, родом из Каоне, који проучава далеку прошлост западне Србије, посебно Драгачева: у своје историографске списе уткива и епитафе са споменика, уз критичко преиспитивање историјске основе народних легенди и предања.²⁵ Здравствени радник Милоје Радичевић из Београда, родом из Каоне, родословац је своје фамилије. За књигу „Кућа у шевару“ користио је посебно народна предања и епитафе са споменика.²⁶ Др Драгоје Тодоровић, историчар из Београда, родом из Миросалца, у својим објављеним књигама о горачићкој буну 1893. године, о Марку Пајићу и радикалском прваку Ранку Тајсићу доноси примере народног живота и обичаја уткивајући их у смисао битисања народа овог краја у последња два века. Тодоровићева најновија проучавања почетка и историјата школства у Драгачеву несумњиво

ће, када буду објављена као књига, садржавати и посебне осврте на живот народа у овом делу Србије.

Остварења ових истраживача и оних мање познатијих и са мањим опусом — доказ су да се Драгачево етнографски доста проучава. Даља понирања у смисао и плодове народног духа и народног стваралаштва свакако се подразумевају. Нова расветљавања народног стваралаштва се настављају, како то чини и Драгослав Девин, професор Факултета музичких уметности у Београду, који је припремио обимну студију о народној музици Драгачева и прадитељима музичких инструмената. Народни музеј у Чачку и Етнографски музеј у Београду, полазећи од свих ових основа, започели су реализацију, уз помоћ Основне заједнице науке у Чачку, великог научног пројекта — истраживања, етнографска, чачанског краја, самим тим и Драгачева.

Н А П О М Е Н Е

1. Радован М. Маринковић, Томислав Протић и Јован Радовановић, „Драгачево-слободарски и револуционарни развој“, „Чачански глас“, Чачак, и Општински одбор СУБНОР-а, Лучани, 1981, страна 20.
2. Јоаким Вујић, „Путешествије по Србији“, Београд, 1901, књига 1.
3. Др Драгоје Тодоровић, „Дневник Ранка Тајсића — слободарске борбе Драгачева“, Историјски архив, Чачак, 1970; исти, „Народни трибун Ранко Тајсић“, САНУ, Београд, 1983; Радован М. Маринковић, „Животопис Ранка Тајсића“ Зборник радова Народног музеја, II, 1971, стр. 107—139.
4. Рукопис, рад др Бранка Тајсића у Београду.
5. Рукопис код Драгољуба М. Павловић у Чачку.
6. Добросав Ружић, „Бердани“, приредно Благоје Живковић, „Нолит“, Београд, 1965.
7. Комплет је, својевремено, из Народног музеја у Чачку узео Милисав Д. Протић Гучанин.
8. Рукопис је код потомака у Драгојевцу.
9. Бележница код Радована М. Маринковића у Чачку.
10. Писма и дописнице код породице Ракићевић у Губеревцима.
11. Милисав Д. Протић Гучанин, „Драгачево и његови славни синови“, Ниш, 1940.
12. Исти, „Трнавски мученици-Авакумово и Пајсијево време“, властито издање, 1939.
13. Заоставштина код Нике Николе Стојића у Гучи.
14. Бранко В. Радичевић, „Плава линија живота“, Београд, 1961.
15. Рајка Боројевић, „Из Дубца у свет“, „Задружна књига“, Београд, 1964.
16. Ника Никола Стојић, „Драгачевке“, I, Гуча, 1971; исти, „Драгачевке“, II, Гуча, 1973; исти, „Драгачевке“, III, Културни центар Ивањица, 1984.
17. Радојко Николић, „Камена књига предака“, „Задруга“, Београд, 1979.
18. Славо Николић, „Из планинских груди“, Гуча, 1981.
19. Радован М. Маринковић, „Јеличке легенде“, „Чачански глас“, Чачак, 1977; исти, „Стари драгачевски занати и занимања“, „Чачански глас“, Чачак, Дом културе „Бранислав Обрадовић Џамбо“, Гуча, 1980; исти, са Т. Протићем и Ј. Радовановићем, „Драгачево“, „Чачански глас“, Чачак, Општински одбор СУБНОР-а, Лучани, 1981; исти, са А. Хаџипоповићем, „У име слободе и правде“, Међуопштински историјски архив, Чачак, 1984.
20. Радован М. Маринковић, Предраг Раовић, „Сабори трубача“, Дом културе „Бранислав Обрадовић Џамбо“, Гуча, 1980.
21. Радисав Недовић, „Недовићи из Ртара“, Месна заједница, Ртари, 1980; исти, „Ртари“, хроника, Месна заједница, Ртари, 1982.
22. Јован Пајовић, „Бисерје“, Културни центар, Ивањица, 1981.
23. Милован Вуловић, „Спомен-обележје НОР-а у чачанском крају — Драгачево“, Зборник радова Народног музеја IV, Чачак, 1973, стр. 273—288.
24. Рукопис код аутора.
25. Драгољуб М. Павловић, „Стара Гуча и њени људи“, Зборник радова Народног музеја XI, Чачак, 1980, стр. 51—88.
26. Милоје Радичевић, „Кућа у шевару“, властито издање, Чачак, 1976.